

Zlatko MATIJEVIĆ, **Između sna i jave. Rasprave o hrvatskoj političkoj povijesti 20. stoljeća**, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2016., 359 str.

Knjiga rasprava o hrvatskoj političkoj povijesti 20. stoljeća svojevrsan je nastavak knjige istog autora *U sjeni dvaju orlova. Prilozi crkveno-nacionalnoj povijesti Hrvata u prvim desetljećima 20. stoljeća*, tiskane 2005. godine. Tijekom svoga višegodišnjeg znanstveno-istraživačkog rada Matijević je u središte svoga interesa stavio burno razdoblje hrvatske povijesti neposredno prije izbijanja Prvoga svjetskog rata i završio ga tragičnom smrću Stjepana Radića. Taj okvir njegova historiografskog rada uključio je interes za povijesno razdoblje kada s povijesne scene nestaje Austro-Ugarska Monarhija i nastaje Kraljevstvo Srba, Hrvata i Slovenaca sa svim dalekosežnim posljedicama za daljnji politički, kulturni i gospodarski život hrvatskog naroda. Sam autor navodi kako je time hrvatski narod voljom dijela svojih političkih i crkvenih elita napustio srednjoeuropski uljudbeni krug kojemu je pripadao stoljećima i ušao u imaginarni balkanski geopolitički prostor. Rasprave sakupljene u ovom monografskom djelu objavljene su u raznim časopisima, godišnjacima i zbornicima radova sa znanstvenih skupova. Podijeljene su u četiri tematska poglavlja: I. »Homo politicus« (15-66), II. »Mnemonisti« (67-156), III. »Magnum crimen« (157-236) i »Ex oriente lux?« (237-268).

Prvo poglavlje, »Homo politicus«, donosi znanstvene rasprave vezane uz političko djelovanje dr. Ive Pilara, jednog od najvažnijih hrvatskih intelektualaca prve polovice 20. stoljeća. Tako prva rasprava nosi naslov »Svjetski rat i Hrvati. Dr. Franjo Tuđman o Pilarovu promišljanju hrvatske politike u uvjetima Prvoga svjetskog rata (1915)« (17-38), koja kao i druga rasprava, »Dr. Ivo Pilar na stranicama pravaškog časopisa »Kroatische Rundschau« (1918.)« (39-54) obrađuje Pilarovo nastojanje tijekom Prvoga svjetskog rata da se rat iskoristi za postizanje optimalnog rješenja državnopravnog položaja hrvatskih zemalja unutar Austro-Ugarske Monarhije. Treći članak, »Dr. Ivo Pilar i problem Crkve bosanske (»bogumilstvo)« (55-66), donosi Pilarovo istraživanje fenomena nastanka i nestanka Crkve bosanske i njezina značenja za hrvatsku povijest tijekom stoljeća.

U drugom poglavlju, »Mnemonisti«, nalaze se četiri rasprave u kojima je obrađeno političko djelovanje vodećih frankovačkih pravaša. Među njima prvi je članak posvećen Isidoru Kršnjavom pod nazivom »Isidor Kršnjavi i Robert W. Seton-Watson o politici u Hrvatskoj u doba banovanja Pavla Raucha« (69-78). Zatim slijedi članak »Reakcije frankovačkih pravaša na Svibanjsku deklaraciju i njezine promicatelje (1917.-1918.)« (79-106). Treća rasprava u nizu jest »Stranka prava (frankovci) u doba vladavine Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba (listopad-prosinac 1918.)« (107-120) te posljednja »Starčevićeva hrvatska stranka prava i njezine preoblike (1923. – 1928.)« (121-158). Kroz sve te rasprave Matijević prati djelovanje frankovačkih pravaša u prijelomnim razdobljima hrvatske povijesti i njihovu borbu za rješenja hrvatskoga nacionalnog pitanja u duhu nauka dr. Ante Starčevića. Sam autor u »Predgovoru« (9-11) kaže kako u svojoj dugoj povijesti pravaši nisu bili imuni na osobne animozitete, unutarstranačke razmirice i raskole te osnivanje liliputanskih stranaka osuđenih na životarenje na marginama političkog života.

Slijedi treće poglavlje »Magnum crimen«, koje govori o djelovanju katoličkih svećenika i svjetovnjaka u tim prijelomnim razdobljima hrvatske povijesti. I to poglavlje sadrži četiri rasprave. Započinje člankom »Balkanski ratovi na stranicama 'Riječkih novina' (1912.-1913.)« (159-182), potom slijedi rasprava o kontroverznom koprivničkim župniku Stjepanu Zagorcu pod nazivom »Koprivnički župnik Stjepan Zagorac i reformni pokret nižeg rimokatoličkog klera u Hrvatskoj (1920.)« (183-194). Treća i četvrta rasprava bave se svećenikom i utjecajnim članom H(R)SS-a dr. Ljudevitom Kežmanom – »Prilozi za političku biografiju dr. Ljudevita Kežmana« (195-216) i »Radićevac iz 'Esplanade'« (217-236). Kroz prvu raspravu autor progovara kako se znatan dio Hrvatskoga katoličkog seniorata, elitne organizacije Hrvatskoga katoličkog pokreta, još prije Prvoga svjetskog rata opredijelio za jugoslavensku ideologiju i sukladno tomu, koristeći se tiskom, pridonosio rušenju Austro-Ugarske Monarhije i stvaranju jugoslavenske državne zajednice u kojoj su se nadali rješenju hrvatskog pitanja i ostvarenju vjerskih (ekumenskih) ciljeva. Govoreći o Stjepanu Zagorcu, Matijević obrađuje jedan segment reformnog pokreta nižega katoličkog klera u Hrvatskoj koji je u pokušaju poboljšanja svoga materijalnog položaja i ublažavanja crkvene discipline došao u sukob s crkvenom hijerarhijom, što je naposljetku dovelo do raskola i osnivanja Hrvatske starokatoličke crkve. Naposljetku, u posljednjim dvama člancima piše o primjeru stranačko-političkog djelovanja katoličkog svećenika dr. Ljudevita Kežmana, Radićeva diplomata i čovjeka za posebne zadaće.

Posljednje poglavlje, »Ex oriente lux?«, sadrži jednu raspravu, »Sirenski zov Balkana« (239-267), gdje autor analizira nastanak, djelovanje i nestanak Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba tijekom posljednjih mjeseci postojanja Austro-Ugarske Monarhije i prvih tjedana djelovanja u novoosnovanoj jugoslavenskoj državi. Autor zaključuje kako je jedina svrha Države Slovenaca, Hrvata i Srba, koja je bila produkt Narodnog vijeća, bila bezodvlačno i bezuvjetno ujedinjenje s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom. Također nadodaje kako vodeći ljudi Narodnog vijeća nisu uopće razmišljali o stvaranju samostalne hrvatske države u novonastalim geopolitičkim odnosima u poslijeratnoj Europi.

Na samome kraju Matijević donosi sedam priloga vezanih uz obrađenu problematiku koje je pronašao i objavio tijekom svoga dugogodišnjeg znanstvenoistraživačkog rada a koji su povezani s povijesnim okvirom unutar kojega se autor bavio svojim historiografskim radom. Prvi prilog jest »Milan PRIBIČEVIĆ, Privremeni Statut organizacije u cilju oslobođenja Južnih Slovena (Slovenaca, Hrvata i Srba)« (271-280), potom slijedi proglas »Hrvatski narode!« (281-282), nakon toga prilozi »Program Hrvatske Narodne Starčevićeve stranke« (283-288), »Saopćenje upravnog odbora Starčevićeve hrvatske stranke prava« (289-291), »Dragutin pl. HRVOJ, Peticija sa 160.000 potpisa« (293-296), »Dr. Janko ŠIMRAK, Neke uspomene iz godine 1916.-1918.« (297-304) i kao posljednji prilog »Dragutin pl. HRVOJ, Protiv iskrivljavanja povijesne istine« (305-314).

Ovo monografsko djelo, koje sadrži niz historiografskih rasprava dr. Zlatka Matijevića objavljivanih po različitim znanstvenim publikacijama, donosi jedan dio velikoga znanstvenog opusa toga hrvatskog povjesničara. Svakako je vrijednost ove knjige u tome što je sada povijesnoj struci dostupan dio toga opusa sakupljen i objavljen na jednom mjestu. Također je važno istaknuti kako je objavljivanjem tih rasprava uvelike olakšano

Prikazi i recenzije

daljnje znanstveno istraživanja hrvatske povijesti u razdoblju pred početak Prvoga svjetskog rata pa do 1928. godine, odnosno razdoblju unutar kojega se profilirao znanstveni interes autora. Publiciranjem tih rasprava na jednome mjestu autor je pokazao i svoj predan znanstvenoistraživački rad na historiografskom polju, stoga je i ova monografija određeno priznanje tome radu.

Daniel Patafta